

Про організацію педагогічної практики майбутніх учителів в умовах воєнного стану

Юрій Бойчук,
Володимир Борисов,
Людмила Остапенко

У контексті сучасних освітніх реформ, коли до вчителів висуваються нові вимоги, педагогічна практика в системі підготовки майбутнього вчителя набуває особливої значущості як невід'ємний компонент професійної підготовки. Впровадження нового Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», орієнтованого на розвиток компетентностей, інтеграцію цифрових технологій та забезпечення інклюзивного та безбар'єрного навчання, суттєво змінює роль учителя. Він має стати не лише носієм знань, а й наставником, модератором освітнього процесу та психологом. Від рівня гнучкості, креативності сучасного вчителя та вміння реагувати на індивідуальні потреби учнів залежить формування та розвиток майбутнього фахівця та особистості. Саме педагогічна практика виступає тим середовищем, де майбутні вчителі здобувають досвід, необхідний для реалізації нових стандартів у реальних умовах [4].

Одним із шляхів реалізації Концепції державної політики щодо реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» до 2029 р. виступає необхідність оновлення підходів до підготовки здобувачів педагогічної освіти, зокрема їхньої педагогічної практики, особливо в умовах організації освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання як у школах, так і у закладах вищої педагогічної освіти. Педагогічна

практика майбутніх учителів визнається ключовим елементом формування їхніх фахових компетентностей, що є найбільш ефективною формою розвитку необхідних навичок та знань у майбутніх учителів.

Теоретичні та методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів, стратегії для підвищення ефективності формування їх фахових компетентностей та організація педагогічної практики були представлені в дослідженнях таких авторів, як І. Андрощук, М. Воронки, В. Дем'яненко, М. Євтуха Л. Кацової, Г. Кіт, Н. Кичук, Л. Кравець, Л. Манчуленко, А. Проценко, А. Сичкар, Н. Уйсімбаєва. Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання була розглянута в монографії за загальною редакцією В. Кухаренка та В. Бондаренка. До питань висвітлення змін до організації та перебігу педагогічних практик зверталися такі науковці, як Н. Безлюдна, Н. Дудник, Ж. Колоскова, М. Назаренко. Наукові розвідки означених учених висвітлюють зміни в організації практичної підготовки, акцентуючи увагу на модернізації змісту та підходів до практики. Функціонування системи освіти під час воєнного стану відзначається активним пошуком нових підходів до навчання, тому звернення до питань інноваційних підходів до організації практичної підготовки майбутніх учителів набуває актуальності.

Метою статті є вивчення особливостей організації педагогічної практики майбутніх учителів у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди та аналіз наявного досвіду підготовки здобувачів до здійснення педагогічної діяльності.

Педагогічна практика є ключовим етапом у становленні майбутнього вчителя, який забезпечує тісний зв'язок між теоретичним навчанням і практичною діяльністю. Теоретичне навчання формує підґрунтя для становлення майбутнього вчителя. Дисципліни циклу загальної підготовки допомагають розширити світогляд, розвинути критичне мислення і комунікативні навички, які важливі для роботи з учнями та колегами. Дисципліни циклу професійної підготовки надають майбутнім учителям знання про предмет, якого вони будуть навчати, а дисципліни психолого-педагогічного циклу формують знання про теорії навчання та організацію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Фахові методики відіграють ключову роль у підготовці майбутніх вчителів, адже вони зосереджені на специфіці навчання і викладання конкретного предмета. Упродовж вивчення фахових методик здобувачі опановують вміння розробляти ефективні уроки, адаптувати навчальні програми до потреб учнів та використовувати інноваційні підходи у навчанні. Отже, знання, що здобуті під час теоретичного навчання, стають основою для розуміння педагогічних принципів та побудови різних дидактичних моделей, а педагогічна практика виступає тим майданчиком, на якому здобувачі мають нагоду застосувати новітні технологічні й методичні знання, випробувати різні підходи до організації освітнього процесу, використовувати сучасні цифрові інструменти і технології [3]. Виконуючи завдання практики, що наближені до виконання трудових функцій учителя, під керівни-

цтвом досвідчених наставників здобувачі мають можливість отримувати зворотний зв'язок, що дозволяє їм удосконалювати свої професійні навички. Цей процес сприяє не лише засвоєнню конкретних фахових компетентностей, але й формуванню навичок саморефлексії, які необхідні для всебічного професійного розвитку. Тож, педагогічна практика є тим складником, який з'єднує теоретичні знання та реальний педагогічний досвід, дозволяючи майбутнім учителям не лише застосовувати свої знання на практиці, а й формувати власний професійний стиль, що є невід'ємним для їх подальшого професійного зростання [3].

Педагогічна практика є складним і вирішальним етапом на шляху становлення майбутнього вчителя, оскільки здобувач одночасно залучений до двох видів діяльності: навчальної та професійної. Основна проблема полягає в тому, що навчальна діяльність ще не завершена і на її тлі починається педагогічна, яка має інші цілі, засоби, мотивацію, методи контролю та оцінки. Здобувач опиняється в ситуації зміни статусно-рольової позиції, коли основні питання самовизначення, що притаманні кожній особистості на шляху професійного становлення («Хто я є?», «Що я хочу?» та «Що я можу?»), поступово переходять у професійний контекст («Чи можу я вже назвати себе вчителем?», «Чи хочу я бути вчителем?», «Чи достатньо в мене знань і навичок для цього?») [1]. Саме тому педагогічна практика повинна бути організована так, щоб допомогти процесу професійного самовизначення здобувача як вчителя.

Практика є окремим освітнім складником, структурною одиницею освітньо-професійних програм кожної предметної спеціальності, що складається з низки педагогічних практик, організація і зміст яких базується на системності, послідовності, єдності з теоретичним курсом навчання (табл. 1, 2).

Таблиця 1. Перелік видів педагогічних практик здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Спеціальність	Перелік видів педагогічних практик	Обсяг, кредит
012 Дошкільна освіта	Безперервна пропедевтична педагогічна практика в ЗДО	7,5
	Педагогічна практика в групах раннього віку	9
	Педагогічна практика в групах дошкільного віку	10,5
	Педагогічна (логопедична) практика в ЗДО	6
	Педагогічна (методична) практика в ЗДО	9
013 Початкова освіта	Безперервна пропедевтична педагогічна практика в початковій школі ЗЗСО	18
	Організаційно-виховна педагогічна практика в ДЗОВ	6
	Педагогічна практика у закладах загальної та спеціалізованої середньої освіти	9
014 Середня освіта (предметна спеціальність)	Безперервна пропедевтична педагогічна практика в ЗЗСО	3
	Організаційно-виховна педагогічна практика в ДЗОВ	6
	Педагогічна практика в закладах загальної та спеціалізованої середньої освіти	7,5
016 Спеціальна освіта	Безперервна пропедевтична педагогічна практика	3
	Педагогічна практика в закладах освіти на посаді асистента-вчителя	3
	Педагогічна практика в закладах спеціальної освіти в якості вихователя	6
	Організаційно-виховна педагогічна практика в ДЗОВ	6
	Педагогічна практика в закладах освіти в якості вчителя-дефектолога	7,5
017 Фізична культура і спорт	Безперервна пропедевтична педагогічна практика у ДЮСШ	3
	Організаційно-виховна педагогічна практика в ДЗОВ	6
	Педагогічна практика у ДЮСШ та спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю	7,5

Таблиця 2. Перелік видів педагогічних практик здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

Спеціальність	Перелік видів педагогічних практик	Обсяг, кредит
011 Освітні, педагогічні науки	Виробнича практика	6
	Науково-педагогічна практика в ЗВО	6
012 Дошкільна освіта	Науково-дослідна практика	7,5
	Педагогічна практика в ЗДО	7,5
	Педагогічна (організаційно-методична) практика в ЗДО	10,5
013 Початкова освіта	Педагогічна практика у закладах спеціалізованої і загальної середньої освіти з типовими та альтернативними освітніми програмами у початковій школі	9
	Науково-дослідна практика у ЗВО	6
014 Середня освіта (предметна спеціальність), 017 Фізична культура і спорт	Педагогічна практика у ЗЗСО	4,5
	Педагогічна практика у ЗФПО	4,5
016 Спеціальна освіта	Науково-педагогічна практика у ЗВО	4,5
	Науково-дослідна практика	3
	Виробнича (логопедична/педагогічна/дефектологічна) практика в ІРЦ та закладах (дошкільної освіти/спеціальних для дітей з порушенням слуху/дошкільної освіти)	9
	Виробнича практика у спеціальних закладах середньої освіти	9

Організація педагогічної практики в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди в умовах воєнного стану має свої виклики, які вимагають адаптації освітнього процесу до нових реалій. Особлива увага приділяється ключовим аспектам, що дозволяють забезпечити ефективність підготовки майбутніх учителів у складних обставинах сьогодення.

Шередусім це формат проведення практики, який визначається формою роботи закладу освіти, де здобувач проходить практику. Обов'язкове дотримання безпекових умов та можливість виконувати всі завдання практики незалежно від місця перебування здобувачів освіти, що особливо актуально під час воєнних дій, дозволяє не тільки зберігати високу якість освіти, а й вивчати особливості організації освітнього процесу в різних регіонах, що сприяє налагодженню співпраці між закладами освіти.

Наступним аспектом можна назвати розробку якісної методичної підтримки практичної діяльності майбутніх учителів під час педагогічних практик відповідно до сучасних освітніх трендів, з урахуванням режиму та специфіки роботи закладів освіти, до яких здобувачі направляються для проходження практики. Це включає створення наскрізних і робочих програм, які чітко окреслюють завдання та етапи практики. Важливим є також розроблення методичних рекомендацій до виконання завдань практики, які враховують як впровадження новітніх технологій в освітній процес відповідно до спеціальності здобувача, так і режим роботи закладу освіти, що може впливати на особливості виконання окремих завдань здобувачами. Це дозволяє здобувачам не лише виконувати завдання практики, але й отримувати корисний досвід застосування сучасних педагогічних інструментів, таких як інтерактивні платформи, цифрові навчальні ресурси, а також новітні методи організації навчання учнів.

Як засвідчує досвід, однією з ключових умов успішного проходження педагогічної

практики є налагодження ефективного простору комунікації між здобувачами і наставниками (вчителями закладів освіти та методистами університету). Для цього створюються спеціальні комунікаційні простори (віртуальні класи, групи в месенджерах, платформи для відеоконференцій), які сприяють безперервній взаємодії між усіма учасниками процесу. Це дозволяє здобувачам вищої освіти отримувати постійну підтримку від керівників практики, обмінюватися досвідом з одногрупниками, а також вчасно отримувати зворотний зв'язок щодо своїх дій. Така комунікація є особливо важливою в умовах організації освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання, оскільки дозволяє подолати ізоляцію здобувачів і створити ефективне середовище для їхнього професійного розвитку.

Отже, організація педагогічної практики в сучасних умовах вимагає впровадження нових підходів, підвищеної методичної підтримки та якісного комунікаційного забезпечення, що дозволяє забезпечити безперервний професійний розвиток майбутніх учителів.

На кожному факультеті ведеться плідна робота щодо побудови низки заходів для підвищення ефективності процесу підготовки та здійснення супроводу педагогічних практик. Так, запорукою якісного здійснення практичної підготовки в сучасних умовах навчання є організація якісної взаємодії зі стейкхолдерами як на етапі написання програм та вирішення організаційних питань, так і на етапі здійснення практичної підготовки. Важливо залучити роботодавців до формування навчальних програм і адаптацію їх до реальних потреб ринку праці. Спільна розробка змісту наскрізних та робочих програм педагогічних практик, урахування новітніх трендів у педагогіці та інноваційних підходів до освіти дозволяє створювати програми, що відповідають сучасним викликам і потребам суспільства. Стейкхолдери можуть впливати на вибір тематики завдань,

методів оцінювання та інших елементів програм практик, що забезпечує інтеграцію реального досвіду в освітній процес майбутніх вчителів.

Відкритість до обговорення місця проходження практик відповідно до місця перебування або постійного працевлаштування здобувачів-майбутніх вчителів є одним зі складників, що дозволяє побудувати індивідуальну освітню траєкторію підготовки майбутнього вчителя на засадах студентоцентризму. Такий підхід ураховує індивідуальні обставини кожного здобувача, у тому числі їхнє місце перебування або поточне працевлаштування, дозволяє здобувачам не тільки продовжувати навчання, не порушуючи робочих зобов'язань чи необхідності змінювати місце проживання, але й сприяє гармонізації освітнього процесу із реальними умовами життя здобувачів, що підвищує їхню залученість і мотивацію до виконання завдань практики, та вибору місця роботи в майбутньому.

Перебіг педагогічної практики можна окреслити трьома етапами: підготовчий, основний та підсумковий (рефлексія та саморефлексія здобувача). На кожному з факультетів університету є певні особливості здійснення кожного з цих етапів.

Так, цікаву ініціативу започатковано на факультеті історії та права, на базі якого започатковано роботу навчально-методичного центру, в рамках роботи якого напередодні педагогічної практики традиційно проводяться спеціальні освітні і консультативні заходи із залученням досвідчених методистів-практиків — провідних учителів харківських закладів освіти [2]. Так, упродовж 2023/2024 навчального року було організовано методичний майстер-клас та вебінар за участю учителя історії комунального закладу «Харківський ліцей № 3 Харківської міської ради» Владислава Кронгауза, який поділився своїм досвідом роботи у сучасній школі, власними методами застосування сучасних цифрових технологій, вміннями і навичками застосуван-

ня в освітньому процесі різних сучасних освітніх платформ. Також вагомою є доцільність залучення стейкхолдерів до участі в настановчих конференціях, які передують кожній педагогічній практиці. За відгуками здобувачів освіти, настанови, які вони отримали від стейкхолдера освітньої програми «Історія в закладах освіти» директора комунального закладу «Харківський ліцей № 124 Харківської міської ради» Сергія Макєєва на настановчій конференції з педагогічної практики, дозволили не тільки усвідомити важливість практики, отримати методичні поради, а й налаштуватися на активну роботу під час практики.

На підготовчому етапі всі факультети добирають заклади освіти, які стають базами практики. У 2023/2024 навчальному році здобувачі освіти спеціальності 013 Початкове навчання отримали можливість проходити педагогічну практику на базі закладів освіти у метрошколі м. Харкова. Це стало можливим за підтримки Департаменту освіти Харківської міської ради.

Для здійснення основного етапу практики для здобувачів розробляються різні методичні та допоміжні матеріали. Слід відзначити цікавий досвід розробки та застосування під час проходження безперервних пропедевтичних педагогічних практик у роботі здобувачів-практикантів «Робочих зошитів», що розроблені викладачами факультету початкового навчання відповідно до наскрізної програми практик. Переваги використання робочих зошитів: повний перелік завдань та рекомендацій щодо їх виконання; систематичні записи кожного дня дозволяють напрацювати досвід вивчення освітнього процесу; організація якісної рефлексії стосовно відвіданих вебінарів та майстерок; якісне планування власної діяльності під час практики.

Також для реалізації основного етапу практики цікавим є вивчення досвіду фізико-математичного факультету у залученні здобувачів до роботи в просвітницькому проєкті університету

«Сковорода-хаб». Під час практики здобувачі-практиканти мають нагоду не тільки вивчати досвід організації і проведення таких заходів, але й залучати учнів до відвідування занять, а також долучатися до підготовки таких занять в рамках здійснення позакласної роботи з предмету.

Важливе місце посідає підсумковий етап практики. Так, цей етап включає обов'язкову участь здобувачів у підсумкових конференціях з педагогічних практик. Форма узагальнення власного набутого досвіду вкрай різноманітна: від презентацій, виступів на підсумкових конференціях до підготовки публікацій на науково-практичних конференціях молодих учених, що проводяться в університеті та за його межами. Платформами для рефлексії щодо набутого досвіду з педагогічних практик виступають не тільки академічні майданчики, але й соціальні мережі у всій своїй різноманітності.

Слід зазначити, що під час організації практичної підготовки майбутніх учителів в сучасних умовах виникає ряд проблем, що можуть впливати на ефективність процесу.

По-перше, технічні труднощі, такі як відсутність стабільного доступу до електроенергії та Інтернету, ускладнюють комунікацію між учасниками практики. Втім завдяки зусиллям викладачів та здобувачів освіти вдалося організувати онлайн-сесії навіть у складних умовах.

По-друге, обмежений доступ до спеціалізованого обладнання для предметів, таких як фізика та хімія, у домашніх умовах обмежує можливості здобувачів. Проте запровадження віртуальних лабораторій і симуляцій значно полегшує цей процес, хоча не може повністю замінити реальний досвід.

По-третє, дистанційний формат ускладнює відстеження прогресу здобувачів, оскільки значна кількість учасників на одній базі робить контроль важчим. Однак запровадження регулярних онлайн-зустрічей та зворотного зв'язку може покращити моніторинг індивідуального прогресу.

По-четверте, підтримка мотивації здобувачів є важливим завданням, оскільки дистанційний формат може знижувати їхній інтерес. Фізична відсутність в навчальному середовищі, ізоляція від одногрупників та викладачів, а також складнощі в організації самостійної роботи можуть знижувати інтерес до практики. Проте активне використання інтерактивних технологій і регулярні консультації можуть сприяти підтриманню високого рівня залученості здобувачів під час практики.

Отже, організація освітнього процесу із застосуванням дистанційних форм навчання, зокрема практичної підготовки, спричинює нові виклики, але їх можна подолати завдяки гнучким підходам до навчання, впровадженню суголосних часу методів і підходів та ефективній комунікації між усіма учасниками процесу.

Перспективним вбачається продовження пошуків шляхів підвищення ефективності організації та здійснення практичної підготовки в умовах організації практичної підготовки з використанням дистанційних форм навчання, а саме: дотримання принципу практико-орієнтованості всіх завдань практик; дотримання принципу інтеграції теоретичної підготовки (зокрема курсів психолого-педагогічних циклів та предметних методик) в зміст завдань практик; урахування освітніх потреб здобувачів та побудова індивідуальної траєкторії становлення майбутнього фахівця; розширення рівня володіння здобувачів можливостями цифрових технологій та методикою застосування цифрових технологій в освітньому процесі закладів освіти.

Література

1. Вечірко М.С. Педагогічна практика як одна із умов формування професійного самовизначення майбутнього вчителя філології. // Наук. вісник Південно-укр. нац. пед. ун-ту імені К.Д. Ушинського. 2012. № 3,4. С. 270–277.

2. *Місостов Т.Ю.* Безперервна пропедевтична педагогічна практика як початковий етап практичної підготовки майбутнього вчителя історії (з досвіду іст. ф-ту ХНПУ ім. Г.С. Сковороди // Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін : мат. XII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. С. 63–65.

3. *Остапенко Л.П., Кабанська Г.А.* Можливості ефективної педагогічної

практики в умовах дистанційної форми навчання // Освіта збереже Україну! : мат. II Всеукр. Прокопенківських читань, 14 черв. 2023 р. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 182–185.

4. *Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти».* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://docs.google.com/viewer?docex=1&url=https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf (дата звернення 10.09.2024)

13.11.2024

Відомості про авторів:

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор кафедри спеціальної педагогіки, член-кореспондент НАПН України, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: yurij.boychuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>; Google Scholar; Web of Science; Scopus.

Борисов Володимир Андрійович — кандидат філологічних наук; доцент, доцент кафедри загального мовознавства і романо-германської філології, проректор з навчально-наукової роботи; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: prorector_borysov@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7468-727X>; Google Scholar; Web of Science.

Остапенко Людмила Петрівна — старший викладач; кафедра інформатики; методист вищої категорії відділу практик; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: liudmyla.ostapenko@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4382-0255>; Google Scholar.